

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM NEVELÉSTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

Neveléstudomány

Programvezető: Józsa Krisztián, Dr. habil

A képzési program általános keretei

A nevelést az affektív és a szociális tényezők pedagógiai szempontú vizsgálatán keresztül közelíti meg a program. Az affektív szféra kifejezés szerteágazó területet jelöl, az érzelmi tényezők mellett magába foglalja például az attitűdöket, az érdeklődést, a motivációt és a társas viselkedés bizonyos elemeivel is átfedést mutat. E kérdéskör régóta foglalkoztatja az oktatás, nevelés iránt érdeklődőket. Az óvoda, iskola világához közvetlenül kapcsolódó vizsgálatok azonban csak az utóbbi évtizedekben váltak egyre hangsúlyosabbá. E munkák napjainkra már számos bizonyítékot sorakoztattak fel arra, hogy az affektív tényezőknek döntő szerepük van a tanulás eredményességében. Néhány affektív változó erősebben jelzi előre az iskolai tanulás sikerességét, mint az intelligencia. Az érzelmek, motívumok kutatása szorosan kapcsolódik a társas kapcsolatok vizsgálatához. A társas kapcsolatok alapját a szociális készségek és motívumok jelentik. Ezek fejlettsége ugyancsak elengedhetetlen az iskolai tanulás sikerességéhez, a társadalmi beilleszkedéshez.

Az utóbbi évtizedek gyökeres változást hoztak az ember mint társas lény megismerése terén. A neveléstudomány mellett jelenetős eredményeket halmozott fel ezen a területen például a humánológia, a pszichológia, a szociológia, az idegéslektan. Az interdiszciplináris megközelítés fontos a gyermekek fejlődésének a megértéshez. A pedagógia elsősorban az alakíthatóság és a fejlesztés lehetőségeire fókuszál, s mint a segítő szakmák csoportjába tartozó, a nevelést segítő és fejlesztő tevékenységként definiálja. E korszerű interdiszciplináris megközelítés lehetővé teszi a nevelés problémaköreinek széles látókörű megalapozását az elmélet és az empirikus kutatás szempontjából egyaránt. Kutatási témákat elsősorban a szociális és az érzelmi kompetencia fejlődésének vizsgálata, valamint a személyiségfejlődést befolyásoló, az iskolai tanulásban fontos szerepet játszó affektív változók, a tanulási motiváció terén kínál fel. Ezek mellett a neveléssel kapcsolatos tágabb témakörök, például a pedagógus mint professzionális segítő; a tanulási motiváció és a szociális környezet kapcsolata; az erkölcsi fejlődés és fejlesztés; az iskolai érték közvetítés komplex vizsgálata szintén részét képezik a kutatási programnak.

A képzési program a Neveléstudományi Intézet mellett szoros együttműködésben áll a Szegedi Tudományegyetem két másik intézete, a Pszichológiai Intézet és a Magatartástudományi Intézet, valamint a Szociális Kompetencia Kutatócsoport által koordinált kutatásokkal.

Fontosabb kutatási témák

1. A társas viselkedés fejlettsége, fejlődése és fejlesztése

A társas viselkedés jellemzőit és változását a biológiai sajátosságok mellett egyrészt a személyiség pszichikus (kognitív, emocionális és szociális) jellemzői, másrészt a környezet tényezői határozzák meg együttesen, egymással kölcsönhatásban. A pszichikus jellemzők köre nagyon tág, míg a környezeti tényezők közé a kulturális, intézményi, tárgyi és személyi hatások

tartoznak. A társas viselkedést meghatározó pszichikus összetevők rendszere a szociális kompetencia, amely nagyon sok és sokféle motívum, képesség, készség, szokás, minta és ismeret együttese. Az elmúlt 10 évben jelentősen megnőtt azon kutatások száma is, amelyek célja nemcsak a viselkedést meghatározó szociális kompetencia életkori és nem szerinti jellemzőinek, hanem a változók közötti kapcsolatrendszer, a kapcsolatok időbeli változásának feltárása. E komplex kutatások eredményei kiváló alapot nyújtanak a különböző pszichés jellemzők óvodai és iskolai fejlesztését célzó programok kidolgozásának. Ugyancsak egyre gyakrabban elemzik a szociális kompetencia kulturális sajátosságokból fakadó hasonlóságait és különbségeit, ám legtöbb esetben a – kulturális hatásoktól teljes mértékben nem elválasztható – családi háttér és az intézményes nevelés-oktatás folyamatában részt vevő szereplők (pl. kortárs, pedagógus) befolyásoló szerepét vizsgálják keresztmetszeti és longitudinális méréssel egyaránt. A képzési program keretében az alábbi területeken kerülhet sor kutatásokra:

(a) A szociális kompetencia kognitív összetevőinek (pl. döntés, kontroll) fejlettsége és fejlődése óvodások, általános és középiskolások körében. A fókuszba állított összetevő más szociáliskompetencia-összetevővel vagy környezeti tényezővel való kapcsolatának feltárása.

(b) A szociális kompetencia érzelmi összetevőinek (pl. érzelmek kifejezése, megértése) fejlettsége és fejlődése óvodások, általános és középiskolások körében. A fókuszba állított összetevő más szociáliskompetencia-összetevővel vagy környezeti tényezővel való kapcsolatának feltárása.

(c) A szociális kompetencia szociális összetevőinek (pl. kommunikáció, érdekérvényesítés) fejlettsége és fejlődése óvodások, általános és középiskolások körében. A fókuszba állított összetevő más szociáliskompetencia-összetevővel vagy környezeti tényezővel való kapcsolatának feltárása.

(d) A szociális kompetencia egyes összetevőinek fejlesztését célzó program kidolgozása, a program hatásvizsgálata óvodások, általános és középiskolások körében.

2. Az érzelmek fejlődése és pedagógiai összefüggései

Az elmúlt évtizedekben rohamosan nőtt azon kutatások száma, amik az érzelmek szerepét hangsúlyozzák a személyiségfejlődésben. Mivel az érzelmek az élet minden területén jelen vannak, létfontosságú képességnek számít az érzelmek felismerése, megértése, szabályozása és megfelelő működtetése, mivel hatással vannak a gondolatok, a célvezérelt tevékenységek és az egész viselkedés megnyilvánulására. A program keretében lehetőség van a) a különböző érzelmek korai megnyilvánulásának, felismerésének, megértésének és működtetésének életkori vizsgálatára, b) az érzelmek verbális és nonverbális eszközrendszerének kutatására, c) az érzelmek kutatási módszereinek feltárására, d) az érzelmi tudatosság fejlődését meghatározó tényezők, e) az érzelmek más affektív és kognitív területekkel való összefüggéseinek, valamint f) az érzelmi tudatosság fejlesztési lehetőségeinek vizsgálatára.

3. Az önszabályozás folyamatai és fejlődését meghatározó tényezők

Az iskolai és mindennapi feladatok hatékony megoldásában az önszabályozás képessége alapvető szerepet tölt be. Az önszabályozás révén valósul meg a gondolatok, érzelmek és a viselkedés tudatos irányítása és kontrollja. Az önszabályozás fejlődésében veleszületett és környezeti tényezők egyaránt szerepet játszanak. Vizsgálata a temperamentumkutatásokhoz, a neuropszichológiai, valamint a szocio-kognitív kutatási irányokhoz egyaránt kötődik. Az eddigi kutatások főként az erőfeszítés alapú kontroll, a végrehajtó funkciók, valamint az önszabályozott tanulás területére fókuszáltak. A program keretében a) az önszabályozás alapvető komponenseinek, készségeinek és folyamatainak feltárása, b) fejlődési ütemének vizsgálata, c) a fejlődését meghatározó korai élettapasztalatok, családi és környezeti tényezők meghatározása, d) az adaptív és maladaptív működési folyamatának, e) egyéb affektív és

kognitív területekkel való összefüggésének, valamint f) fejlesztési lehetőségeinek feltárása és vizsgálata valósulhat meg.

4. Tanulási motiváció

A tudásalapú társadalmakban elvárt élethosszig tartó tanulás nélkülözhetetlen összetevője a pozitív tanuláshoz való viszony, így a tanulási motivációra nemcsak mint az oktatást támogató eszközre, hanem az oktatás egyik kiemelt céljára kell tekintenünk. A tanulási motívumok és a különböző képességek egymást erősítve biztosítják a fejlett kompetenciákat, a sikeres iskolai teljesítményt, társadalmi beilleszkedést. A tanulási motiváció területén az utóbbi években számos új irányzat, elméleti modell jelent meg. A kutatások rámutattak, hogy az elsajátítási motivációnak meghatározó szerepe van a személyiségfejlődésben, az iskolai tanulás sikerességben. Külön figyelem irányul a tartalomspecifikus motívumokra, a különböző helyzetekben, kontextusokban működő motívumoknak. Az utóbbi évek átfogó elméleti modellje az öndeterminációs elmélet. A tanulási motiváció formálódását egyéni és környezeti tényezők egyaránt befolyásolják. Az intézményes nevelés szempontjából kiemelt fontosságú a tanulási motiváció és a környezeti tényezők interakciója. A képzési program keretében elsősorban az alábbi főbb területeken kerülhet sor kutatásokra: (a) a tanulási motiváció egyes összetevőinek vizsgálata, mérőeszközök fejlesztése, elméleti modellek tesztelése, (b) a tanulási motiváció életkori változásának az elemzése, (c) a tanulási motiváció összefüggésének vizsgálata különböző készségekkel, képességekkel, teljesítménymutatókkal, (d) a tanulási motiváció és a családi jellemzők, valamint az intézményes nevelés interakciójának vizsgálata, (e) különböző kultúrák, országok összehasonlító elemzése a tanulási motiváció terén, (f) a tanulási motiváció egyes komponenseit erősítő, fejlesztő programok kidolgozása és kipróbálása.

5. A méltányos oktatás rendszerszintű támogatása

A méltányos oktatás azt jelenti, hogy az iskolák és iskolarendszerek egyenlő tanulási lehetőséget biztosítanak minden diák számára, így például a különböző szocioökonómiai státuszú, nemi identitású vagy bevándorló családból származó tanulók hasonlóan sikeresek lehetnek az oktatás terén, mind kognitív teljesítményüket, mind érzelmi-szociális fejlődésüket és jólétüket tekintve. A méltányos oktatás nemcsak erkölcsi kötelesség, de társadalmi érdek is, a megfelelően elköltött oktatási kiadásokra egyértelműen megtérülő befektetésként tekinthetünk. A képzési program keretei között a méltányos oktatást akadályozó rendszerszintű tényezők feltárására, valamint a megoldási lehetőségek vizsgálatára is sor kerülhet.